

"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"

מה היתה תכלית המשכן?

- למה ביקש ה' בית לשכון בו אם כמו שאומר שלמה המלך: "הנה השמים ושמי השמים לא יכלולוך אף כי הבית הזה אשר בניתי?"
- ככל הנראה בני ישראל היו עומדים להכנס לארץ ישראל מיד אחר מעמד הר סיני, אבל אז קיבלו ציווי על בניית המשכן, פרוייקט בנייה שיעכוב אותם לפחות שישה חודשים. האם השתנתה התוכנית ואם כן, למה?
- המשכן נקרא "משכן העדות" ו"אהל מועד", שמות המצביעים על כך שעיקר תכליתו להשכין את לוחות העדות ולאפשר את המשך ההתוועדות של משה עם ה' מבין הכרובים אשר על ארון העדות. אבל עיקר העבודה במשכן התרכז בשאר הכלים, בעיקר המזבחות וקרבתיהם, שמשמשים כלים להשגת כפרה. מה היחס בין הכלים האלו ומהו בעצם מרכז המשכן?

גישה 1. אידיאל

רמב"ן שמות כ"ה:ב', כ"ט:מ"ו - הרחבת התגלות מעמד הר סיני – הארון הוא המרכז

כאשר דבר השם עם ישראל פנים בפנים עשרת הדברות, וצוה אותם על ידי משה קצת מצות שהם כמו אבות למצותיה של תורה, כאשר הנהיגו רבותינו עם הגרים שבאים להתייחד, וישראל קבלו עליהם לעשות כל מה שיצום על ידו של משה, וכרת עמהם ברית על כל זה, מעתה הנה הם לו לעם והוא להם לאלהים כאשר התנה עמהם מתחלה ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה (לעיל יט ה), ואמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש (שם ו), והנה הם קדושים ראויים שיהיה בהם מקדש להשרות שכינתו ביניהם. ולכן צוה תחלה על דבר המשכן שיהיה לו בית בתוכם מקודש לשמו, ושם ידבר עם משה ויצוה את בני ישראל. והנה עקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון, כמו שאמר (להלן כה כב) (ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת, על כן הקדים הארון והכפרת בכאן כי הוא מוקדם במעלה, ...

וסוד המשכן הוא, שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר. וכמו שנאמר שם (לעיל כד טז) וישכן כבוד ה' על הר סיני, וכתוב (דברים ה כא) הן הראנו ה' אלהינו את כבודו ואת גדלו, כן כתוב במשכן וכבוד ה' מלא את המשכן (להלן מ לד). והזכיר במשכן שני פעמים וכבוד ה' מלא את המשכן, כנגד "את כבודו ואת גדלו". והיה במשכן תמיד עם ישראל הכבוד שנראה להם בהר סיני. ובבא משה היה אליו הדבור אשר נדבר לו בהר סיני. וכמו שאמר במתן תורה (דברים ד לו) מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה, כך במשכן כתיב (במדבר ז פט) וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת מבין שני הכרובים וידבר אליו. ונכפל "וידבר אליו" להגיד מה שאמרו בקבלה שהיה הקול בא מן השמים אל משה מעל הכפרת ומשם מדבר עמו, כי כל דבור עם משה היה מן השמים ביום ונשמע מבין שני הכרובים, כדרך ודבריו שמעת מתוך האש (דברים ד לו), ועל כן היו שניהם זהב. וכן אמר הכתוב (להלן כט מב מג) אשר אועד לכם שמה לדבר אליך שם ונקדש בכבודי, כי שם יהיה בית מועד לדבור ונקדש בכבודי...

• מה היתה תכלית המשכן לפי רמב"ן? לפי שד"ל (בקטע הראשון)? בין מי למי היה המשכן אמור לקרב לפי כל דעה?

• האם ה' באמת שוכן במשכן – השווה בין דעות שד"ל (בקטע השני) ורמב"ן בענין זה.

• לפי רמב"ן, למה נצטוו על בניית המשכן דווקא לאחר מעמד הר סיני ונתינת הלוחות?

שד"ל שמות כ"ה:א', ויקרא א'ב' – אחדות האומה

אחר שקיבלו עליהם המשפטים והתורות והיה ה' בישורון מלך, ראוי שיעשו לו מקדש כאילו מלכם שוכן בתוכם, כי יהיה סיבה חזקה לשמירת האחדות באומה והתמדת דבקותה בתורה... וציוותה התורה שלא יהיה כל אחד בונה במה לעצמו, אך כל העדה יקריבו את קרבנותיהם במקום מיוחד אשר יבחר בו ה', ולא יהיה זה חלילה כדי למעט מעשה הקרבנות (כדעת הרמב"ם במורה חלק ג' פרק ל"ב) אך היה לטובת האומה והצלחתה ולתיקון המידות ולשמירת הדת, כי בהיות לכל העם מקדש אחד יתקבצו כולם למקום אחד ויתקשרו לבותם בקשר האחוה ויהיו תמיד לאגודה אחת, ולא יהיה כל שבט וכל משפחה לעם בפני עצמו. ואם היה כל אחד בונה במה לעצמו, היה מספיק לכל אחד שיהיה האל מרוצה לו ומקבל זבחיו, ולא היה לבו דואג כלל לשאר בני אומתו, תחת שרצון התורה הוא שיהיה הגמול כללי לאומה, וכל ישראל ערבים זה לזה. גם היה אפשר שתתקלקל העבודה אצל משפחה

או שבט וימירו את חוקותיה, ומעט מעט ילכו בחוקות הגויים ויקבעו להם מנהגים נתעבים לפניו ית' וגם את בניהם ואת בנותיהם יזבחו; ובהיות העבודה רק במקום אחד - הקילקול יותר רחוק, כי תצטרך לזה הסכמת האומה כולה (ועיין מה שכתבתי במדבר ט"ו ט"ו).

והנה קרבנות הציבור הם כדי שיהיה לישראל משכן ומקדש לעבודת האל, **כדי שיתרשם בלבם כי ה' בקרבם והוא מלכם ומנהיגם המשגיח על מעשיהם והגומל אותם כדרכם וכעלילותם, ולא יתרשם זה בלב ההמון בלי ענין מוחש שירמוז אליו**. ולפיכך הוצרך שיהיה המקדש כתבנית היכל מלך והוצרך שיהיה בו שולחן ומנורה ועל השולחן מערכת לחם והכלים השייכים לשולחן, קערותיו וכפותיו. ואחר שהיה המנהג להקריב לאלהים מנחה מן הדברים הנאכלים, היה מן הראוי שנביא לפני מלכנו מיני אכילה ושתייה, והנה הזבחים כנגד האכילה והנסכים כנגד השתייה, והוצרך שיהיו למלך משרתים העובדים בביתו ועומדים לפניו, והם הכהנים; ואחד מהם רואה פני המלך היושב ראשונה במלכות, והוא הכהן הגדול.

גישה 2. תיקון

לקח טוב ריש פרשת ויקהל: תיקון לחטא

והטיב להם הקדוש ברוך הוא והקדים צרי [רפואה] למכתם, וצוה את משה להזהירם על עשיית המשכן וכל כליו, לכפר על מעשה העגל, תבוא ועשו לי מקדש (שם כ"ה:ח'), ויכפר על קום עשה לנו אלהים (שם ל"ב:א'), תבוא קהלת משה רבינו, דכתיב ויקהל משה את כל עדת בני ישראל, ויכפר על קהלת אהרן, שנאמר ויקהל העם על אהרן (שם), תבוא אמירת משה רבינו, שנאמר ויאמר אליהם משה, ויכפר על אמירת אהרן, דכתיב ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים (שם) תבוא אלה הדברים, ויכפר על אלה אלהיך ישראל (שם ד'), תבוא נתינת זהב התנופה, ותהיה כפרה על נתינת זהב העגל, לכך נאמר הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם, אלו נדיבי לב, שנאמר כל נדיב לב הביאו חח ונזם (שמות ל"ה:כ"ב). והמטים עקלקלותם, אלו שהטו עקלקלות לעשות אלהי זהב, יוליכם ה' את פועלי האון שלום על ישראל, זו ברכה, שנאמר מלאו ידכם היום לה' כי איש בבנו ובאחיו ולתת עליכם היום ברכה (שם ל"ב, כ"ט).

• מה הקשר בין חטא העגל לציווי לבנות את המשכן לפי כל אחד מן הפירושים האלו?

תנחומא תרומה ח': סימן לאומות שנתכפרו

ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם אימתי נאמר למשה הפרשה הזו של משכן ביום הכפורים עצמו אע"פ שפרשת המשכן קודמת למעשה העגל, א"ר יהודה בר' שלום אין מוקדם ומאוחר בתורה שנאמר (משלי ה) נעו מעגלותיה לא תדע, מטולטלות הן שביליה של תורה ופרשותיה, היו ביום הכפורים נאמר למשה ועשו לי מקדש, מנין שכן עלה משה בששה בסיון ועשה ארבעי' יום וארבעי' לילה ועוד עשה ארבעים ועוד עשה ארבעי' הרי מאה ועשרים ואתה מוצא שביום הכפורים נתכפר להם ובו ביום א"ל הקדוש ב"ה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם כדי שידעו כל האומות שנתכפר להם מעשה העגל, ולכך נקרא משכן העדות שהוא עדות לכל באי העולם שהקב"ה שוכן במקדשכם, אמר הקדוש ב"ה יבא זהב שבמשכן ויכפר על זהב שנעשה בו העגל שכתוב בו ויתפרקו העם את כל נזמי הזהב וגו' ולכן מתכפרין בזהב וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב, אמר הקב"ה כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך.

• השווה בין פירושי הלקח טוב והתנחומא לגבי הסדר הכרונולוגי של הפרשיות כאן (האם אין מוקדם ומאוחר בתורה)?

• על מה בא המשכן לתקן לפי הרמב"ם?

רמב"ם מורה נבוכים ג': ל"ב – תיקון לנטייה לחטא

בדומה להנהגה זאת ממש מאת אותו מנהיג יתגדל ויתרומם באו דברים רבים בתורתנו, כי אי-אפשר לצאת מניגוד לניגוד בבת-אחת. לכן אין אפשרות בטבע האדם שיעזוב את כל אשר הסכים אליו בבת-אחת. לכן, כאשר שלח האל את משה רבנו לעשות אותנו ממלכת כהנים וגוי קדוש (שמות י"ט, ו) על-ידי שנדע אותו יתעלה... והדרך המפורסמת בעולם כולו, שהסכינו אליה באותם ימים, והפולחן הכללי שגדלנו עמו, לא היה אלא להקריב מיני בעלי-חיים באותם מקדשים שהציבו בהן הצורות, ולהשתחוות להן, ולהקטיר קטורת לפנין - היראים והסגפנים היו באותם ימים דווקא האנשים המתמסרים כליל לשרות אותם מקדשים

העשויים לכוכבים, כפי שהסברנו - לא הצריכו חוכמתו יתעלה ועורמת-חסדו, הנראית בבירור בכל מה שברא, שיצווה עלינו לדחות את מיני דרכי פולחן אלה, לעזוב אותם ולבטלם, כי זה היה באותם ימים דבר שאין להעלות על הדעת לקבלו בהתאם לטבע האדם אשר לעולם נוח לו במה שהסכין אליו. הדבר היה דומה באותם ימים כאילו בימינו היה בא נביא הקורא לעבוד את האל והיה אומר: "האל ציווה עליכם שלא תתפללו אליו ולא תצומו ולא תשוועו אליו בעת צרה. עבודתכם תהיה רק מחשבה בלי מעשה כלל".

לכן השאיר יתעלה את מיני העבודות האלה והעבירן מהיותן לנבראים ולדברים דמיוניים שאין להם מהות אמיתית, להיות לשמו יתעלה, וציוונו לעשותם לו יתעלה. לכן ציווה לנו לבנות לו מקדש: ועשו לי מקדש (שמות כ"ה, ח), ושיהיה המזבח לשמו: מזבח אדמה תעשה לי (שם, כ', כא), ושהקורבן יהיה לו: אדם כי יקריב מכם קרבן לה' (ויקרא א', ב), וההשתחויה תהיה לו, וההקטרה תהיה לפניו. הוא אסר שייעשה דבר ממעשים אלה לזולתו: זבח לאלהים יחרם [בלתי לה' לבדו] (שמות כ"ב, יט); כי לא תשתחוה לאל אחר (שם, ל"ד, יד)

גישה 3. מצב שאיננו אידיאל

ספורנו שמות כ': כ', שמות כ"ד: י"ח, ויקרא י"א: ב'

ובכן ראוי להתבונן כי אמנם קודם לחטא העגל תיכף אחר מתן תורה לא היו ישראל צריכים לכל אלה למען השרות שכינתו בתוכם ולא נצטוו על עשיית משכן וכליו וכהניו ומשרתיו ולא על שום קרבן לחובת צבור או יחיד כלל זולתי אחר מעשה העגל כאמרו יתברך כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציא אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח אבל הודיעם אז תיכף שאינם צריכים לכל אלה ולשום אמצעי להשרות שכינתו בתוכם ולא התחייבו לשום זבח ולא משכן וכלי ואמר שאם יתנדבו עולות ושלמים יספיק מזבח אדמה ואמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי והוא כל מקום שיקרא באמת בית אלהים כענין בתי מדרשות וזולתם אבוא אליך וברכתיך. וכל אלה באר תיכף אחר מתן תורה כאמרו כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם וכו' ואחרי כן תיכף נתן המשפטים ובכן ברדת משה רבינו אז מן ההר אל העם אשר עמדו מרחוק ביראתם הגיד להם את כל דברי ה' אשר בפרשה כה תאמר הנזכר ואת המשפטים אשר תיכף אחריה ולא הגיד דבר ממצות משכן וכליו ועבודותיו ומשרתיו כלל אבל בנה מזבח והקריבו הבכורות עולות ושלמים בלבד ועליהם כרת הברית ועלה אז הוא והזקנים יראו את אלהי ישראל בעודם משתמשים בחושיהם כאמרו ויאכלו וישתו. אמנם אחר חטאם בעגל גם כי בתפלת משה בחירו נעתר לשאת חטאתם ולהשרות שכינתו בתוכם עכ"ל אמר ועשו לי מקדש וכו' ולא באופן אחר כי לא השיבה כלל אל מדריגת מעלתם שהיו בה קודם.

... אבל עתה יצטרך לכהנים, וזה בעצמו התבאר באמרו ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך (להלן כח, א). והנה לא נבחר שבט לוי לשרת עד אחר מעשה העגל, כמו שהעיד באמרו בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי לשרתו ולברך בשמו (דברים י, ח)

הנה אחר שהתנצל ישראל את עדים הרוחני שקנו במתן תורה, אשר בו היו ראויים לשרות שכינה עליהם בלתי אמצעי, כאמרו בכל המקום אשר אזכיר את שמי, אבא אליך וברכתיך (שמות כ, כא) כמו שיהיה הענין לעתיד לבא, כאמרו ונתתי משכני בתוכם, ולא תגעל נפשי אתכם (להלן כו, יא) מאס האל יתברך אחר כך מהשרות עוד שכינתו ביניהם כלל, כאמרו כי לא אעלה בקרבך (שמות לג, יב - טז), והשיג משה רבינו בתפלתו (לעיל ט, כג) איזה תיקון, שתשרה השכינה בתוכם באמצעות משכן וכליו ומשרתיו וזבחי

• לפי ספורנו, למה נצטוו על בניית המשכן רק לאחר מתן תורה?

• מה סובר ספורנו לגבי הסדר הכרונולוגי של הפרשיות כאן (האם הציווי על עשיית המשכן ניתן לפני או אחרי חטא העגל)?

• השווה בין פירוש ספורנו לפירוש הרמב"ם? האם חטא בני ישראל (או נטייתם לחטא) גרם לשינוי מצד ה' (בדרך השראת שכינתו) או מצד בני ישראל (בדרך עבודתיו את ה')?